

Samhällen utan Gud

”Vi gifter oss i kyrkan mest för att det är så fin stämning i kyrkan, för att prästen är trevlig, och dessutom har alla de andra gjort det, och mamma vill det ju.” Samma slags resonemang förs antagligen kring dop och begravning och kyrkobesök vid julen. Kyrkan, Jesus och Bibeln är för de flesta nordbor icke-angelägenheter utan egentlig betydelse annan än den nominella och den kulturella. Det är traditioner vi växt upp i och som vi anammar utan någon större vanda. Det visar alla undersökningar. Och ändå kvarstår över 80% som medlemmar i kyrkan. Är det här en motsägelsefullhet eller inte? På vilket sätt är den mest sekulariserade platsen i den demokratiska världen just sekulär, varför, och hur ser det ut på andra håll? Det är sådana frågor som den amerikanska sociologen Phil Zuckerman diskuterar i sin bok, ”Society without God: What the Least Religious Nations Can Tell Us about Contentment” (New York University Press, 2008), som ännu inte finns på svenska.

Han förklarar inledningsvis att ett av hans syften är polemiskt. Det 'vi' som ingår i boktiteln är USA. Han vill påvisa för sina kristna amerikanska läsare att ett samhälle utan Gud inte är det närmaste man kan komma helvetet, dekadent, omoraliskt, och ondskefullt, en baston för förfall och anarki, vilket är den stereotyp som präglar den kristna propagandan. Utan tvärtom! Att Danmark och Sverige (D/S) är moraliska, friska och rika länder. För det andra undersöker han de uppfattningar om världen och livet som sekulära människor omfattar – om döden, livet efter detta, om meningen med det hela. För det tredje anstränger han sig att förstå varför de mest sekulariserade länderna i världen – inklusive D/S – inte bara är de rikaste, utan på basen av FN:s livskvalitetsindex (Human Development Index) också de mest jämlika, de mest omvårdande, tryggaste, lyckligaste, friskaste med den längsta livslängden och den lägsta spädbarnsdödligheten. Är det så att endast ett samhälle utan Gud kan bli 'lyckligt' i ordets vida demokratiska betydelse?

På i stort sett alla dessa områden kommer dess motsats, USA, landet där 75% tror på helvetet och där samma majoritet anser att det vore bättre om flera som hade offentliga uppdrag trodde på Gud, och där en ateist som president vore värre än en medlem av Al-Queda, långt bakom de skandinaviska och de tjugo icke-religiösa i topp på FN listan om livskvalité. Det måste således finnas en helvetisk avgrund, antar jag, mellan den trolösa svenska jämställdhetsministern Nyamko Sabuni och den troende amerikanska presidenten Barrack Obama, båda med rötter i Afrika! Varför är det så? Det fjärde syftet i Zuckermans analys gäller omfattningen av de kristna ritualernas progressiva förvandling till kulturella traditioner (se den inledande meningen i min text), tömda på teologiskt innehåll.

Han närmar sig de här postteologiska frågeställningarna på två sätt, den sociolog han är. Hans väl dokumenterade och färgstarka framställning av de 'två' motsatserna, det sekulära och det religiösa som de kan spåras i statistik, sociologisk

och ekonomisk-historisk forskning, är inte bokens stora förtjänst och de har beskrivits bättre på många andra håll; det är hans kompletterande antropologiska tillvägagångssätt. Under ett drygt år som forskare vid universitet i Århus intervjuar han nära 150 personer (de flesta danskar, men också svenskar), i inte-tidsbegränsade, i öppna samtal med människor ur en vardag som far i en tvåbarnsfamilj och som gästforskare. Majoriteten av dessa är individer som på olika sätt 'fanns tillgängliga' för honom, direkt eller indirekt. Tre av bokens nio kapitel registrerar, reproducerar dessa samtal; den enskilde rösten levandegörs, hörs. Bara att läsa dessa tre är berikande och lärorikt. Det är två iakttagelser som han gör: människor tror inte på något liv efter döden; bekymret om döden är minimalt; dödsångest finns inte i någon större utsträckning. Och frågan om livets mening visar sig vara en icke-fråga. Meningen kan vara att det inte finns någon mening, säger en informant. Människorna, konstaterar han, känner inte igen sig i eller vill inte veta av religionens emfas på döden och livet efter detta. Han identifierar tre förhållningsätt till religion: motstånd/avståndstagande; välvillig likgiltighet; total glömska.

I de sista avsnitten i boken försöker han hitta teoretiska förklaringsgrunder till det faktum att religionen de senaste fem decennierna har förlorat sin position i D/S. Han prövar idéer som samhörigheten stat-kyrka (staten betalar vissa av kyrkans kostnader och behöver inte tiggas och konkurreras); samhällena är stabila (det krisfyllda samhället, samhället i krig söker identitet via religion); kvinnorna arbetar; jämställdhet; hög utbildningsnivå (som alla tre sistnämnda påskyndar sekularisering). Ett ytterligare fält han diskuterar (men alldeles för ytligt) är det kvarvarande ointressets eller motståndets beroende av sen och otillräckligt genomförd kristen kolonisation. De här avsnitten är för summariska för att ge verklig tyngd.

Gudlösa är den fjärde största gruppen i världen efter kristna, islam och hinduism, men det syns inte i forskningen. Det finns alldeles för litet forskning i ämnet (ateismen i en diktatur är alltid påtvingad, bör det påpekas, i absolut motsats till dess progression i Norden). Zuckermans granskning av det sekulära är därför unik. Hans socio-religiösa ironiska observation kan få avsluta min recension. Är det inte konstigt, frågar han, att de stora religionernas ideal om att bry sig om sjuka, om de gamla, de fattiga, de hemlösa och deras hyllande av egenskaper som ärlighet, ödmjukhet och kommunal/samhällelig omsorg endast praktiseras i de icke-religiösa länderna?

Raoul J. Granqvist